

Ödestugu Socken

En kort beskrivning av vår hembygds historia

Ödestugu socken tillhör Jönköpings kommun av Tveta härad. Tidigare ingick Ödestugu i Västra härad, som tillsammans med Östra härad utgjorde det urgamla ”smålandet” i Njudung.

Namnet Ödestugu har väckt många funderingar och givit upphov till olika förklaringar.

Enligt en seg tradition bland befolkningen skulle socknen en gång hetat lilla Åby, men efter digerdöden 1351 då i stort sett hela befolkningen dog ut, skulle namnet ha ändrats till Ödhestuw.

Någon litterär beläggning för detta påstående finns dock inte.

Första kända dokument där namnet ”Ödhistuw” förekommer är från år 1295 alltså hela 55 år före digerdöden. Ödhi skall vara ett personnamn och stuw är gammalt namn för stuga. Namnet har genom århundraden stavats på flera sätt: Ödestuffwa, Ödestuge, men sedan 1927 är Ödestugu den officiella formen.

Andra platser i socknen som tidigt nämns i dokument är till exempel: Hydhegyll 1349 (Hiegöl) Knutzstorp 1353 (Knutstorp) Fallom 1495 (Falla) Hensrytn 1349 (Svenseryd) Thordethorp 1380 (Tolarp) Slaetörodh 1397 (Slätteryd)

Ödestugu kyrka

.....

Socknen genomkorsas i nord-sydlig riktning av en förgrening från Lagan som här kallas Ödestugu-ån. Den har sin upprinnelse i gränsområdet till Rogberga och Malmbäck där vattendelaren finns, och har sitt utflöde i Hoksjön. Ån var före kanalgrävningen mycket fiskrik.

Berggrunden utgörs i huvudsak av grovkornig gnejs och rödflammig granit. Av mineraler skall särskilt nämnas de rika manganförekomsterna i Spexeryd, men även förekomst av kvarts är kända. I östra delen av socknen finns utlöpare av den i geologiska så omtalade Almesåkraformationen. Här ligger också Klövet, som med sina 326 meter över havet är den högsta punkten i socknen

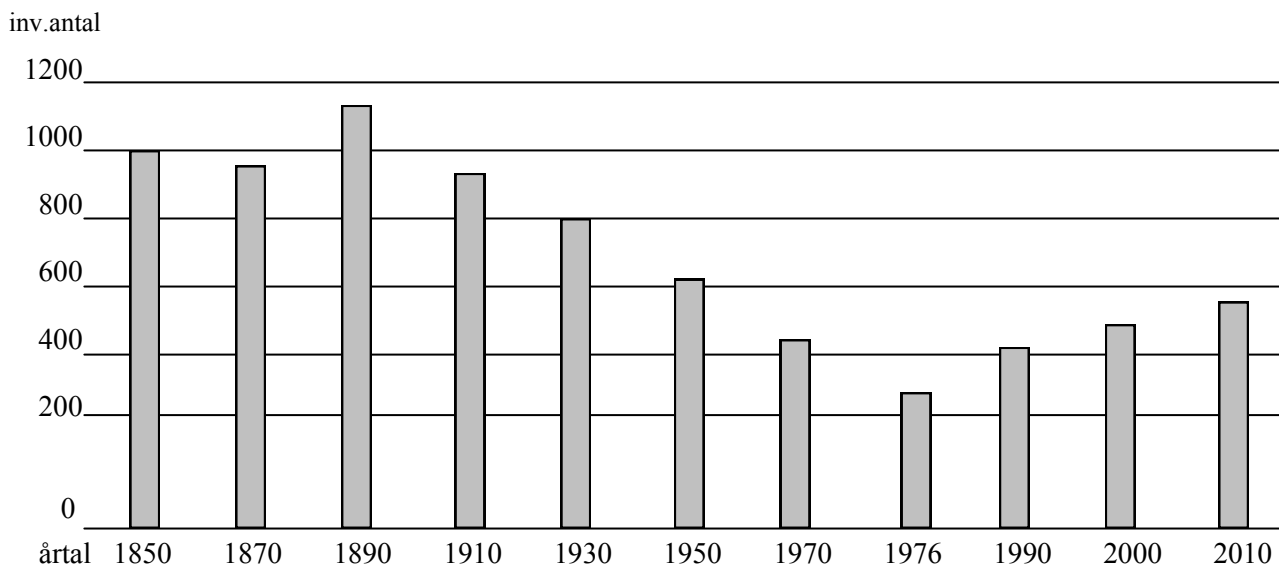
Jordarten består i huvudsak av mer eller mindre mullhaltig moränjord. Den är av naturen ganska mager, men genom modern jordbruksteknik utvinnes tämligen goda skördar.

Jordbruk i förening med boskapsskötsel och skogsbruk har därför varit den förhärskande modernäringen.

Socknens hela areal är 93,93 kvadratkilometer, varav cirka 900 hektar åker och 6220 hektar är skogsmark.

Av skogsarealen är cirka 50 procent privatägd. Resten ägs av Svea-skog, varför den ej kan beskattas i kommunen.

Befolkningsdiagram Ödestugu socken åren 1850 - 2010

som mest invånare på 1890-talet med nästan 1200 bofasta, år 1976 endast 354 bofasta

.....

Redan under stenåldern fanns en bofast befolkning i Ödestugu. Därom vittnar några hållkistor i rösen vid Ödestugu by och Sonarp, samt en del lösa stenåldersredskap. Av fynden att döma skedde den första invandringen genom Lagans dalgång från Finnveden omkring 2500 f.kr. Folkmängden ökade sedan något under bronsåldern för att kulminera under äldre järnåldern. Från denna tid finns över hundrataletstensättningar bevarade.

Vissa arkeologer anser att Ödestugu var ett av de tätast befolkade områdena i Njudung vid denna tid. Kanske berodde det på den relativt goda tillgången på myrmalm och en primitiv järnhantering.

Folkmängden gick dock tillbaka, så från vikingatiden har vi knappast några lämningar. Vid kristendomens inträde i Sverige hade folk­mängden ökat och på 1200-talet byggdes vår kyrka, som i sitt ursprungliga skick var betydligt mindre. Kyrkan hör till den senare typen av medeltidskyrkor som saknar kor och absid och som i öster slutar med rak gavel.

Dopfunten av sandsten anses vara äldre än kyrkan, liksom den unika ekstock som finns inmurad i sakristian. Detta tyder på att en äldre träkyrka funnits.

Kyrkan har varit föremål för genomgripande renoveringar och tillbyggnader vid sex olika tillfällen. Omkring år 1600 försågs kyrkan invändigt med målningar av Växjö-målaren Johannes Petri Pictor. Dessa överkalkades dock senare, men ett parti över sakristians dörr är numera återställt.

Åren 1750 till -68 skedde en tillbyggnad åt väster med fem meter och taket målades invändigt. Talarstolen fick då också sin nuvarande plats. Vid denna tid uppfördes klockstapeln.

År 1870 tillbyggdes vapenhuset och läktaren och kyrkan fick sin första orgel.

1905 års renovering präglades av den tidens modernare smakriktning. Vid renoveringen 1954 till -56 har man sökt återställa den karaktär kyrkan hade före år 1870 och samtidigt bevara något från varje tidsepok. År 1992 gjordes en grundlig rengöring och uppfräschning och ett skonsamt värmesystem installerades.

Kyrkan och bygden har utsatts för krigshärjningar särskilt vid två tillfällen. Förstagången år 1520 då en befälhavare Simon af Essen med 1500 man brände alla gårdar mellan Nydala och Rogberga.

Andra gången år 1611 då ett hundratal ryttare under befäl av adelsmannen Albert Skel brände byn och plundrade kyrkan. En gammal kyrkdörr finns bevarad, där ser man kulhålerna efter striderna.

.....

Skolväsendet var i början starkt kopplat till kyrkan både när det gällde ledning och undervisning. Enligt 1842 års folkskolestadgar skulle minst en skola finnas i varje socken och kyrkoherden var självskriven ordförande i skolstyrelsen. Detta förhållande var gällande ända fram till år 1930.

Fram till år 1919 var katekesundervisningen det dominerande ämnet, då kom en ny undervisningsplan som breddade ämnesområdet betydligt. Så småningom fjärmade sig skolan från kyrkan alltmer, numera är en allmän religionskunskap det som finns kvar av ursprunget.

När skolverksamheten började i vår socken kan inte med säkerhet sägas, men frivilliga eller privata skolor fanns troligtvis mycket tidigt.

Säkert är dock att kantor Elming och Carl Johan Lindberg hade privata skolor före år 1842. Den förre var "klockare" i Ödestugu under åren 1827 till 1855. Från år 1830 innehade han också en lärartjänst vid lärseminarium i Eckersholm.

Den första lärare som avlönades av Ödestugu skolkassa heter Brinck och samtida med honom är C J Lindberg lärare.

I början var tydligen både folkskola och småskola ambulera skolor. När sockenstugan byggdes år 1851 fick folkskolan sin fasta lokal i norra delen av bottenvåningen. Folkskolan var kvar här tills en ny skola byggdes 1886, den byggnad som numera är församlingshem.

Folkskolan, numera Ödestugu församlingshem

Småskolan däremot hölls på olika platser i socknen. För Ödestugu rote var det i Norrgården och i Svenstorp under Östragården. För södra roten hölls småskola i Svenshult, i Ulfstorp och i Sonarp.

För norra roten i lägenheten Fridhem, i missionshuset och på Halla. På sistnämnda platsen finns lokalen i stort sett oförändrad kvar.

De ambulera skolorna upphörde i och med att skolan i Älgabäcksryd byggdes år 1910 och skolan i Hyltan år 1911. Den senare lades dock ner år 1941 och skolskjuts anordnades fram till Ödestugu.

En fullständig centralisering av hela skolsystemet gjorde sig emellertid gällande och år 1950 var det klart för byggstart av en ny skolbyggnad. År 1951 skedde invigningen av den nya centralskolan, som fortfarande används.

Därmed lades skolan i Älgabäcksryd ned efter att ha använts i 41 år samt folkskolan i Ödestugu som funnits i 65 år. Småskolan som i jämt 100 år varit inrymd i Ödestugu sockenstuga, flyttade också in i nya skolan.

Skolan har under åren genomgått en hel del tillbyggnader och renoveringar. Numera är det lågstadiet och mellanstadiet som inryms här, samt tillsammans med byggnad intill komplett förskola med barnomsorg och fritids.

Sedan några år tillbaka finns en tillbyggnad med en fin sporthall och i mellandelen mot skolbyggnaden ny lokal för biblioteket.

Den efterlängtdade sporthallen fanns med i planerna redan på 1950-talet när centralskolan byggdes. Mer än 50 år senare finns den i alla fall på plats med full verksamhet för alla åldrar. För närvarande är det totalt cirka 90 barn i förskola och skola. Lärare och övrig personal ger ett femtontal arbetstillfällen

Nya sporthallen och biblioteket byggt som en fortsättning på skolan

Förutom huvudnäringarna jord- och skogsbruk har Spexeryds gruvor varit av särskilt stor ekonomisk betydelse för bygden.

Förekomsten av manganmalm upptäcktes år 1826 och den första båtlasten avgick från Halmstad till Glasgow år 1829.

Sedan dess har brytningen varierat, mycket beroende på efterfrågan och pris. Under en tioårsperiod 1885 - 1894 bröts 40 000 ton malm.

År 1905 moderniserades gruvorna och en smal-spårig järnväg anlades till Tenhult.

Spexeryds gruvor ansågs vid denna tid vara en av Sveriges bästa arbetsplatser. En stark invandrig skedde, särskilt från Bergslagen, men även bygdens folk fick här arbete och en behövlig arbetsinkomst.

Under de båda världskrigen intensifierades brytningen, men år 1946 lades gruvdriften ned.

En del undersökningsarbeten har dock gjorts fram till år 1955. Centralschaktet i gruvan är som djupast 250 meter. Så gott som samtliga byggnader inom området är nu borta och runt gruvhålen är skyddande stängsel uppsatta.

I Ödestugu finns numera många personer som har sitt arbete på andra orter. Till flera större orter runtomkring är det lagom pendelavstånd, och det passar dem som vill bo i en lugn miljö. Bland de bofasta finns också många småföretagare som ger flera arbetstillfällen.

Liksom som över hela landet är det också här allt färre lantbrukare som håller djur på sina gårdar. Glädjande nog hålls åkrar och ängar fortfarande öppna, och det gör vår bygd till ett vackert stycke Småland.

Eskil Johansson sammanställde en historik om Ödestugu på 1980-talet. Eskil, som avled 1998, har forskat och dokumenterat mycket om Ödestugu och tack vare hans stora intresse för sin hembygd har vi tillgång till mycket materiel om socknen.

Undertecknad har i ett par omgångar kompletterat och redigerat historiken.

Ödestugu i februari 2010

Gun Johansson

Vy över Ödestugu. Kortet tagit på 1930-talet av lanthandlare K A Svensson. i förgrunden kyrkan och klockstapel, längre ner lanthandeln och grusvägen mot Malmbäck.